

TERMINI - SOCIOLOGIJA

- **Monogamija** – zakonska zveza, ko je lahko en moški ali ena ženska poročena istočasno samo z enim predstavnikom nasprotnega spola
- **Poligamija** – zakonska zveza, ko je lahko en moški ali ena ženska poročena istočasno z več pripadniki nasprotnega spola
- **Poliandrija** - stanje v nekaterih arhaičnih družinah, ko je imela žena več mož
- **Poliginija** - stanje v nekaterih arhaičnih družinah, ko je imel mož več žena
- **Stopenjska monogamija** – to je zakonska zveza, kjer se že prej ločena oseba ponovno poroči z drugo osebo nasprotnega spola
- **Eksogamija** – sklenitev poroke s partnerjem zunaj skupine (glede na narodnost, vero, raso, ...), ki ji oseba pripada
- **Endogamija** - sklenitev poroke med pripadniki ožje skupine (glede na narodnost, vero...)
- **Tabu** – magično religiozne prepovedi stikov, uporabljanja, nanašajoče se na posamezne osebe (poglavarji, nosečnice,...), predmete ali kraje pri primitivnih ljudstvih (nadomešča pravna pravila, ponekod temelj celotne družene ureditve pri takih ljudstvih, kršitev kaznujejo nadnaravne sile); tabu je lahko tudi stavr, ki se ne sme kritično obravnavati
- **Incest** – spolno razmerje med najožjimi krvnimi sorodniki
- **Promiskuiteta** - spolni odnosi z osebami drugega spola brez omejitev, prepovedi
- **Promiskuitetno vedenje** – pogosto menjavanje spolnih partnerjev, povezano s promiskuiteto
- **Matriarhalna družina** – dr., kjer ima glavno vlogo družinskega poglavarja najstarejša žena najstarejše generacije
- **Patriarhalna dr.** - dr., kjer ima glavno vlogo družinski poglavar
- **Neolokalna dr.** – družina, ko zakonca v zakonski zvezi živita samostojno in ločeno od svojih staršev
- **Jedrna dr.** – to je družina, ki vključuje dve generaciji (starše ali vsaj enega od njiju in enega oz. več otrok)
- **Razširjena dr.** – tu gre za prisotnost manjšega ali večjega št. sorodnikov
- **Velika dr.** – arhaična oblika dr., za katero je značilno, da ostanejo poročeni otroci s svojim potomstvom pod družinsko oblastjo svojih staršev
- **Dr. orientacije** - družina, v kateri je posameznik rojen (njegovi starši ali starš, lahko tudi sestre in bratje)
- **Dr. prokreacije** - družina, ki jo posameznik ustvari in v kateri ima sam vlogo enega od staršev
- **Simetrična dr.** – družina, v kateri je enakomerna razdelitev vlog med partnerjema (delo, odgovornost za družinsko življenje), simetrična dr. je imenovana tudi integrirana družina
- **Asimetrična dr.** - družina, v kateri si člani delijo delo na tipično "moška" (npr. popravila in tehnične stvari) in tipično "ženska" (čiščenje, likanje, kuhanje,...) opravila
- **Reorganizirana dr.** – V ožjem smislu pa je to družina, v kateri je vsaj eden od staršev prej že imel lastno družino. Običajno take družine nastajajo po razvezah zakonskih zvez s ponovno poroko ali kohabitacijo (skupnim življenjem) partnerjev. Med reorganizirane družine lahko prištevamo tudi komunske oblike družinskega bivanja in reorganizirane družine istospolnih partnerjev ali partneric.

- **Norme** – vrsta urejevalnih, regulativnih sistemov, ki obstajajo v sleherni družbi (navade, običaji, morala, pravo,...) Ti vsebujejo pravila, navodila, kako naj posameznik ali skupina ravna, deluje v določenih položajih oz. stikih z drugimi
- **Vrednote** – pomembna vrsta prepričanj članov skupine, kaj je dobro in zaželeno in kaj je slabo in nezaželeno
- **Etnocentrizem** – ocenjevanje, drugih kultur z vidika, da je naša lastna kultura edino merilo za presojanje druge, nam tuje kulture (to načelo vključuje tudi stališča in prepričanja o kulturni večvrednosti, superiornosti kulture (in etnične skupine), ki ji pripadamo, v primerjavi z drugimi
- **Kulturni relativizem** – Prepričanje, da kulture niso višje ali nižje, ampak samo različne, iz česar sledi, da opazujemo in proučujemo določene sestavine kulture z vidika te in ne naše kulture; nasprotje etnocentrizma
- **Kultura** - skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja; človeško delovanje, ustvarjanje, katerega rezultat so dosežki in vrednote; dejavnost, ki obsega področje človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja, ustvarjanja; astnost človeka glede na obvladanje, uporabljanje splošno veljavnih načel, norm, pravil pri vedenju, ravnanju
- **Multikulturalnost** – stanje, ko druga ob drugi bivajo različne kulture, vendar med njimi ni nobenih stikov v smislu sprejemanja kulturnih vplivov, tudi priznavanje njih kot enakopravnih;
- **Interkulturalnost** – odnosi med kulturami, ki vključujejo sodelovanje in živahne stike ter prežemanje različnih kultur (končno nastanek nove kulture)
- **Difuzija kulture** – (razpršitev) širjenje posameznih sestavin ene kulture (npr. idej, znanja, tehnologije, materialnih dobrin,...) v drugo, bolj ali manj tuje kulturno območje
- **Akulturacija** – proces prilagajanja priseljencev kulturnemu okolju priselivitvene družbe
- **Subkultura** – poseben sklop vrednot, norm, vzorcev vedenja,...ki posamezno skupino bolj ali manj razlikuje od ostalih članov družbe in z njimi dominantne kulture
- **Množična kultura** – to so neki kulturni vzorci, ki so značilni za preproste ljudi, sredji sloj; povezujejo jo z uporabo "manjvrednih" umetniških in drugih izdelkov, ki jih proizvajajo množični mediji, kateri jo tudi poudarjajo
- **Kulturna industrija** – ind., katere proizvodi so narejeni po določenih obrazcih, so standardizirani, brez večje umetniške vrednosti in namenjeni množični potrošnji; proizvaja elemente zabavne kulture: glasba, film, knjige, revije, radijske oddaje,...
- **Množični mediji** – tehnična sredstva (tisk, radjo, film, TV), ki služijo za obveščanje množic. Njihova pomembna družbena funkcija je informiranje o dogajanjih doma in po svetu, vplivanje na različne politične procese ter nadzorstvo nad njimi, izobraževanje, posredovanje kulturnih stvaritev, zabava in razvedrilo. V določenih družbeno-političnih okoliščinah so lahko uspešno in prav zaradi tega tudi nevarno sredstvo za manipulacijo z ljudmi.
- **Elitna kultura** – kulturni vzorci, ki so značilni za kulturne elite; ljudi, ki se odlikujejo po socialnih, naravnih in duhovnih lastnostih in so zaradi tega poklicani, da zavzamejo v družbi najvišje, elitne, privilegirane položaje
- **Ljubiteljska kultura** – ljubiteljske dejavnosti, ki so se povsod razmahnile v obliki razl. pevskih zborov, slikarskih kolonij, literar. večerov,...
- **Absolutizem** - politična ureditev, v kateri ima vso oblast en človek

- **Anketa** – raziskovanje družbenih pojavov in procesov tako, da o raziskovalni problematiki (ustno, pisno) na podlagi vnaprej določenega vprašalnika vprašamo oz. anketiramo določen krog ljudi
- **Apriorizem** – v spoznavni teoriji je apriorizem to, kar je spoznanju dano vnaprej, brez upoštevanja izkustva, je kot tako splošno in nujno veljavno
- **Demokracija** – politični sistem, kjer ima ljudstvo najvišjo oblast (vprašanje ljudstva!), ki je izvoljena, a zamenljiva; Vsi državljani in državljanke tega sistema so svobodni in pred zakonom enaki; zagotovljene so politične pravice, priznana pa je tudi raznovrstnost družbenih interesov
- **Dedukcija** – izpeljava neke splošne teze iz drugih trditev ali tez s pomočjo logičnega sklepanja, sklepanje iz splošnega na konkretno
- **Indukcija** – tip sklepanja in raziskovalne metode, ki na podlagi ugotovljenih posamičnih dejstev omogoča prehod k splošnemu sklepu; kot znanstvena metoda ima v nasprotju z dedukcijo verjetnostni značaj
- **Etnične skupine** – skupine ali sloji, ki obstajajo znotraj neke družbe in razodevajo posebne kulturne značilnosti (npr. Romi v SLO)
- **Filozofija** – veda, ki skuša odgovoriti na temeljna vpraš. družbe in posameznika, preučuje naravo sveta in položaj človeka v njem, iskanje odgovorov od kod vse, kar je, v stvareh samih (radovednost)
- **Hipoteza** – predpostavka, ki tvori prvi pogoj znanstvenega dela; nedokazana, zgolj verjetna trditev pa tudi predlog za razumevanje povezanosti pojavov in procesov, dogodkov, o obstoju ali lastnostih določene vrste pojavov
- **Institucija** – celota družbeno priznanih, varovanih, s predpisi urejenih vlog, odnosov in norm, v okviru katerih ljudje zadovoljujejo svoje potrebe; z zakonom in normami nastala ustaljena oblika odnosov med ljudmi
- **Identifikacija** – lat. Istovetenje; to je spontano in kompleksno prevzemanje vedenja od vzora ali modela, s katerim je posameznik čustveno povezan (2 obliki identitete: obrambna id. in razvojna id.)
- **Socialna distanca** – družbena razdalja med ljudmi ali sloji, ki med seboj ne komunicirajo, med katerimi ni družbenih stikov
- **Kritika** – večšina razsojanja, v znanosti, umetnosti, filozofiji in kulturi je k. izrekanje vrednostnih obsodb; analiza dela zaradi splošne presoje in ločitve pozitivnih in negativnih sestavin
- **Rasna segregacija** – rasno izločevanje, razločevanje posameznih skupin prebivalstva, ali z zakonskimi predpisi ali pa zaradi običajev, ki imajo namen zavreti stike med rasnimi in drugimi družbenimi skupinami. Segregacija je posledica rasističnih predsodkov, ki imajo izvor v razrednih nasprotjih; v skrajnih primerih lahko pripelje do genocida;
- **Ksenofobija** - sovraštvo, odpor do tujcev in tujega
- **Makiavelizem** - nauk, načelo, ki zagovarja uporabo zvijačnih, nemoralnih oz. vseh sredstev za dosego cilja
- **Marksizem** – (po priimku Karla Marxa) celota Marxovih in Engelsovih filozofskih, ekonomskih in političnih naukov oz. nazorov o zgodovini, družbi in človeku; zaobjema filozofijo, politično ekonomijo in sociologijo. Marksizem temelji na ideji, da je družba sestavljena iz ekonomske baze (proizvodnja dobrin, proizvodjalne sile) in nadstavbe (pravo, znanost, religija, umetnost,...)
- **Morala** – sposobnost človeka posameznika, da se ravna in deluje v skladu s svojo vestjo (v skladu z razločevanjem med dobrim in zlim); skupek pravil vzajemnega obnašanja, ki ga konkretno okolje in doba šteje za nekaj danega in za vsakega posamez. obvezujočega

- **Nacionalizem** – politična ideologija ter prepričanje o večvrednosti lastnega naroda in prizadevanje za uveljavitev njegovih koristi ne glede na pravice drugih narodov, pretirano poudarjanje odlik in pomena kakega naroda; ponavadi se sprevrže v grobo kršenje pravic pripadnikov in pripadnic drugih narodov, tudi v etnocid in genocid
- **Nacizem** – oblika fašizma kot skrajnega nacionalističnega, agresivnega, rasističnega in totalitarističnega gibanja; znan predvsem kot ideologija in politični sistem v Nemčiji (od 1933 do 1945)
- **Objektivnost** – sposobnost, da raziskujemo, predpostavljamo, razmišljamo stvarno, uperjeno na bistvo predmeta, pri čemer izključimo vse subjektivno in vse možne izvore napak, ki izhajajo iz subjektivnih prepričanj in vrednot
- **Panteizem** – nazor, ki istoveti boga s svetom, naravo; namesto teističnih misli o božji transcendenci, vlada mišljenje, da je bog svetu imanenten; nastal je na prelomu med 17. in 18. stoletjem
- **Politika** – vsaka družb. dejavnost, s katero se ureja temeljni položaj človeka in družb. skupin v posamezni družbi in medn. skupnosti; vključuje tako boj za oblast in prevlado v družbi kot tudi izražanje, soočanje in usklajevanje različnih interesov
- **Rasizem** – ideologija, ki pripisuje beli (nordijski) rasi lastnosti, zaradi katerih prekaša vse druge rase in je že po naravi poklicana, da zavlada nad njimi in svetom
- **Revolucija** – globoka in temeljita sprememba v družb. odnosih, do katere pride zaradi predhodnega kopičenja protislovij v temeljih družbe; z njo se preide v zgodovinsko novo in višjo obliko družbeno-ekonomskih odnosov
- **Socializacija** – proces sprejemanja in osvajanja vrednot, stališč, znanj, motivov družbe oz. skupine, kjer živi in dela, vključevanja v družbeni svet in hkrati proces osebno-oblikovanja posameznika ali posameznice
- **Stalinizem** - politična doktrina in politični sistem, v katerem je absolutizirana vloga države in partijskega sistema, kot ju je uveljavil Stalin po Leninovi smrti
- **Statistika** – proučuje kvantitativne zakonitosti množičnih pojavov. Raziskuje metode za izčrpen opis in analizo podatkov, ki so preobsežni, da bi bili razumljivi z navadnim opazovanjem; deli se na opisno (zbiranje, urejanje, ponazarjanje danih podatkov o množičnih pojavih) in na del, ki preverja hipoteze z uporabo verjetnostnega računa
- **Totalitarizem** - politična ureditev, v kateri se celotno družbeno in osebno življenje državljanov nasilno enoti in podreja ciljem državnega vodstva ter se ne priznava temeljnih človekovih pravic; oblast je v rokah ene osebe, skupine ali partije, ki poskuša obvladovati celotno družbeno in zasebno življenje vseh državljanov - urejanje odnosov na vseh področjih brez pravnih omejitev in v celoti; Pomembni značilnosti sta nenehno iskanje "sovražnikov" in nasilje nad državljanji
- **Tradicija** – izročilo prednikov, prejšnjih generacij, ki se prenaša na poznejše generacije; zaobjema stališča, delovne navade in postopke, vrednote, urejanje skupnega življenja; ponavadi zavira sprejemanje novega, boljšega, naprednejšega in bi v končni posledici pripeljalo do ustavitve vsakega razvoja. Po drugi strani pa zajema tudi vrednote moralne in umetniške narave, ki jih je vredno varovati in ohraniti
- **Akomodacija** – začetna faza v procesu prilagajanja priseljencev novemu okolju
- **Alternativa** - položaj, ko se je treba odločiti med dvema možnostma, od katerih ena izključuje drugo
- **Anarhija** – politično gibanje na temelju socialne in politične doktrine, ki zavrača vlogo in zgodov. značaj države in sleherni prisiljevalni red. Zavzema se za popolno

ukinitev države, zanika potrebo po družbenih organizacijah, absolutna svoboda posameznika; stanje v državi brez prave oblasti, brezvladje; tudi stanje brez reda, organiziranosti in urejenosti

- **Androcentrična kultura** – to je kultura, ki postavlja v ospredje človeka in zadovoljevanje njegovih potreb (pogosto moški v središču)
- **Askeza** – metode za potlačitev naravnih telesnih in čutnih potreb za doseganje moralne popolnosti in združitve z bogom; načelno strogo odrekanje užitkom, ugodnostim, pa tudi, ko posameznik žrtvuje svoje zahteve v korist naprednih družbenih potreb
- **Hedonizem** – nazor, da je cilj človekovega življenja uživanje, tako telesno kot tudi duševno; to, kar nudi ljudem užitek, je dobro
- **Birokracija** – državno uradništvo; izvrševanje oblasti po upravnih uradnikih, ki so za to specializirani in hierarhično organizirani glede na njihove pristojnosti; formalistično, neživljensko poslovanje uradništva
- **Etnija** – ali etnična skupina je skupina ljudi, ki jih povezuje predvsem skupna kultura. Vse člane etnije povezuje zavest o (domnevno) skupnem izvoru in posebni kulturi, katere temeljne sestavine so: jezik, religija, norme, vrednote, zgodovinsko izročilo in družbene institucije
- **Etnocid** – uničenje, razgraditev kulturne identitete (ob srečanju 2 kultur), ki se lahko izvaja na različne načine (uničevanje kulturnih, verskih in umetniških spomenikov, prepoved rabe materinega jezika,...
- **Feminizem** – gibanje pa tudi ideologija za pravno in socialno osvoboditev žensk, uveljavitev enakosti pravic; zanika pa tudi, da bi bil odnos med spoloma posledica bioloških razlik in je zavezano političnemu prepričanju, da je obstoječa razmerja med spoloma mogoče spremeniti; feminizem je lahko tudi pojavljanje ženskih značilnosti ali lastnosti pri moškem
- **Genocid** – načrtno fizično uničevanje ene etnične (narodnostne, rasne, verske) skupine in njenih pripadnikov s strani druge; izvaja se sistematično z množičnim ali/in posamičnim pobijanjem, izgoni, namerno povzročenimi lakotami
- **Invencija** - odkrivanje in vnašanje novih elementov v ustvarjanje, zlasti umetniško
- **Kasta** – strogo zaprt družbeni sloj, ki se loči od drugih kst po poklicnih opravilih, normah za sklepanje zakonskih zvez svojih pripadnikov, verskemu življenju; praviloma endogamne skupine, s poudarjenim verskim značajem, hkrati pa kažejo določen ekonomski, poklicni videz
- **Hierarhija** – skupnost položajev in nazivov, ki so razporejeni v neki organizaciji vertikalno po načelu podrejenosti nižjih funkcij višjim; vsa oblast se osredotoči na samem vrhu hierarhične lestvice oz. piramide
- **Konjunktivni družbeni odnosi** – proces, ki uležence povezuje, združuje (npr. kooperacija,..)
- **Sociologija** - Veda o družbi, ki se je šele sredi 19. stoletja osamosvojila v samostojno znanstveno panogo iz filozofije, v katere okviru pa tudi v okviru nekaterih drugih družbenih ved so dotlej obravnavali največji del teoretičnih družbenih vprašanj.
- **Legalno** – to je z zakoni in pravili opredeljeno stanje, dejanje, ki je dovoljeno in se ne kaznuje (je v skladu z zakonom)
- **Legitimno** – pravično (v skladu z načeli, normami) dojetje nečesa (npr. družbene moči) kot pravičnega, pravičnega, upravičenega, v skladu z načeli in normami, edino možnega in moralnega, ...
- **Mačizem** – povečevanje (tudi pretirano) moških lastnosti

- **Panopticism** - Veda o družbi, ki se je šele sredi 19. stoletja osamosvojila v samostojno znanstveno panogo iz filozofije, v katere okviru pa tudi v okviru nekaterih drugih družbenih ved so dotlej obravnavali največji del teoretičnih družbenih vprašanj.
- **Represija** - uporaba prisilnih ukrepov, sredstev za odpravljanje, onemogočanje kake dejavnosti, kakega stanja
- **Spolna diskriminacija** – različen postopek proti predstavnikom nasprotnega spola, ki ga postavlja v neenak oz. neenakopraven položaj
- **Statusni simbol** – zunanji, vidni znaki, s katerimi posamezniki opozarjajo na svoj družbeni položaj (avto, oprema stanovanja, akademski naslovi,...)
- **Seksizem** - pojmovanje, da je en spol več vreden od drugega (ponavadi je to povičevanje moškega spola nad ženskim)
- **Stereotip** – predsodek; negativne, diskriminatorne predpostavke in mnenja o tujcih, skupinah tujcev in povičujoče mnenje o sebi in svoji skupini (skupnosti)
- **Totalna organizacija** – org., v kateri živi in dela večje št. Posameznikov, ki so izolirani od širše dr. za daljše časovno obdobje in preživljajo formalno organizirano obdobje svojega življenja
- **Weberova birokratska org.** – to je racionalno oblikovana hierarhična organizacija, katere namen je usklajevanje dela mnogih posameznikov pri opravljanju obsežnih upravljalških nalog in doseganju organizacijskih ciljev; Weber je bil prepričan, da v moderni ind. družbi birokratske organizacije zavzemajo vodilno mesto in so prevladujoče družbene institucije
- **Panopticism** – preglednost dogodkov in njihovih nosilcev, vidnost vsega, kar se dogaja; ta je kot neka nenehna navzočnost značilen za neformalni družbeni nadzor, ki temelji na nenapisanih pravilih, ki pa so velikokrat bolj učinkovita kot vse norme in ostali mehanizmi za doseganje konformnosti